

ΣΠΗΛΑΙΟ ΓΕΡΑΝΙΟΥ ΡΕΘΥΜΝΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

Ἄπο τὴν

Ἄννα Πετροχείλου*

Θέση: Τὸ σπήλαιο Γερανίου (Α. Σ. Μ. 3553) βρίσκεται στὴν τοποθεσία «Κυανὴ Ἀκτὴ» ἄλλοτε «Καμάρι» σὲ ἀπόσταση 6 χιλ. ἀπὸ τὸ Ρέθυμνο καὶ λίγα μέτρα χαμηλότερα ἀπὸ τὴν παρακείμενη γέφυρα τῆς Ἐθνικῆς ὁδοῦ Ρεθύμνου — Χανίων σὲ ὑψόμετρο 20 μ. περίπου. Ὑπάγεται στὴν Κοινότητα Γερανίου.

Προσπέλαση: Τὸ χωριὸ Γεράνι συνδέεται μὲ τὴν «Κυανὴ Ἀκτὴ» μὲ ἀσφαλτόστρωτο ἀμαξιτὸ δρόμο μήκους 1000 μ. περίπου, πὺν τερματίζει κοντὰ στὴν εἴσοδο τοῦ σπηλαίου.

Περιοχὴ: Ἡ γύρω ἀπὸ τὸ σπήλαιο περιοχὴ εἶναι γραφικότερη. Ἀπὸ τὴν εἴσοδο τὸ ἀπολαμβάνει ὁ ἐπισκέπτης τὴν ἀπεραντοσύνη τοῦ Κρητικοῦ πελάγους σὲ ἀπόσταση 200 μ. περίπου.

Τὸ ἔδαφος ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ σπηλαίου ὡς τὸ παρακείμενο ἐστιατόριο μὲ πάρκιν, εἶναι ἐπικλινές. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖο ὡς τὴ θάλασσα εἶναι ἐπίπεδο.

Πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς ἀκτῆς ὑπάρχει ὠραιότατο ἐκκλησάκι πλαισιωμένο μὲ φουντωτὰ δένδρα, πὺν συμπληρῶνουν τὴ γραφικότητα τοῦ περιβάλλοντος.

Ἱστορικό: Τὸ σπήλαιο Γερανίου (νέα εἴσοδος) ἀποκαλύφθηκε στὶς 15-3-1969 κατὰ τὴ διάνοιξη τῆς νέας Ἐθνικῆς ὁδοῦ Πρῶτος εἰσχώρησε σ' αὐτὸ ὁ σημερινὸς πρόεδρος τῆς Κοινότητος Γερανίου κ. Π. Ἀποστολάκης, ὁ ὁποῖος βρῆκε πίσω ἀπὸ τὴν πρώτη δεξιὰ μεγάλη κολόνα τοῦ σπηλαίου, δυὸ ἀνθρώπινους σκελετοὺς, σὲ ἄριστη κατάσταση διατηρημένους καὶ παράλληλα ὁ ἕνας πρὸς τὸν ἄλλο, πὺν ἦταν μικρότερος. Ὁ θάνατός τους προῆλθε — ἴσως — ἀπὸ κατακρύμνηση βράχων, πὺν ἔκλεισαν τὴ φυσικὴ εἴσοδό του, ἡ ὁποία παρέμενε ἄγνωστη ὡς τὶς 24-3-1969 καὶ ἀνακαλύφθηκε ἀπὸ τὸν πρῶτο συστηματικὸ ἐρευνητὴ κ. Χ. Ι. Μακρῆ, Γυμνασιάρ-

* PETROCHILOU, A. J.— (Spéléologue) : La grotte de Geraniou à Réthymon — Grèce (Grèce).

χη φιλόλογο, πού τὸ ἐπισκέφθηκε τὴν παραπάνω ἡμερομηνία, τὸ ἐξερεύνησε, τὸ μελέτησε καὶ σχεδίασε σκαρίφημα κατόψεως του.

Παράλληλα ἐρεύνησε τὴν ἔξω τοῦ σπηλαίου περιοχὴ καὶ ἀνακάλυψε τὴν εἰσοδὸ του, ὀδηγούμενος ἀπὸ ὑπολείμματα λαξευτῆς σκάλας πάνω σὲ ὀγκόλιθο. Τὴ χαρακτήρισε Μινωϊκὴ.

Ἡ σκάλα αὐτὴ ἔχει καταπλακωθεῖ ἀπὸ τὰ ὑλικά τῆς διάνοιξης τοῦ παρακείμενου δρόμου χωρὶς νὰ ληφθεῖ πρόνοια ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία Χανίων, ὅπως θὰ ἔπρεπε, ἐφ' ὅσον ὁ κ. Μακρῆς εἶχε παραδώσει ἔγκαιρα στὸν τότε Ἐπιμελητὴ Ἀρχαιοτήτων κ. Τζεδάκη γραπτὰ ὅλα τὰ στοιχεῖα τῶν ἐρευνῶν του, τόσο τοῦ ἐσωτερικοῦ ὅσο παῖ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοῦ σπηλαίου, μὲ ἀνάλογες φωτογραφίες.

Κατὰ τὶς ἀνασκαφὲς πού ἀκολούθησαν μὲ τὴν καθοδήγηση τοῦ κ. Τζεδάκη, ἀποκαλύφθηκαν ὄστρακα, λίθινα καὶ κοκκάλινα ἐργαλεῖα, ὅστᾳ ἀνθρώπων καὶ ζῶων καὶ ὀλόκληρο κρανίον ἐλάφου, πού θεωρήθηκε σὰν εὕρημα πού ἀνακαλύφθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Κρήτη τῆς Νεολιθικῆς περιόδου Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἐκτεθημένα στὸ Μουσεῖο Ρεθύμνου.

Ἀργότερα ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἐρευνα, μελέτη καὶ χαρτογράφηση τοῦ σπηλαίου ὁ πρόεδρος τοῦ Σπηλαιολογικοῦ Κλιμακίου Κρήτης τῆς Ε. Σ. Ε. κ. Ἐλευθ. Πλατάκης, φυσικός.

Τὸ Μάιο τοῦ 1980 ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὴν τουριστικὴ ἀξιοποίηση τοῦ σπηλαίου Γερανίου ὁ προοδευτικὸς Νομάρχης Ρεθύμνου κ. Ἄνδρ. Ἀθηναῖος, ὁ ὁποῖος μὲ ἔγγραφὸ του πρὸς τὴν Ε. Σ. Ε. ζήτησε νὰ γίνει ἡ λεπτομερὴς ἐξερεύνηση, χαρτογράφηση καὶ μελέτη τουριστικῆς ἀξιοποιήσεως τοῦ σπηλαίου.

Ἡ Ε. Σ. Ε. ἀνάθεσε τὴν παραπάνω ἐργασία στὴν γράφουσα μὲ συνεργάτη τῆς τὸν κ. Η. Βαμβακᾶ. Ἡ ἀποστολὴ πραγματοποιήθηκε στὸ τέλος Αὐγούστου καὶ ἀρχῆς Σεπτεμβρίου 1980 μὲ ἐπιχορήγηση τῆς Νομαρχίας Ρεθύμνου.

Κατὰ τὴν ἐκπόνηση τῆς μελέτης, σημαντικὴ βοήθεια πρόσφεραν ὁ παραμένων προσωρινὰ στὸ Ρέθυμνο Καθηγητῆς καὶ μέλος τῆς Ε. Σ. Ε. κ. Γ. Ἀλισαβάκης, ὅπως ἐπίσης καὶ ὁ πρόεδρος τῆς Κοινότητος Γερανίου κ. Ν. Ἀποστολάκης, τοὺς ὁποίους εὐχαριστοῦμε καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ.

Κατὰ τὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα πραγματοποιήθηκε ἐπιτόπια συνεργασία μὲ τὸν μηχανικὸ Νομαρχίας Ρεθύμνου κ. Ι. Τσίπρην, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὴν ἐκπόνηση μελέτης προϋπολογισμοῦ τῶν ὑποδειχθέντων ἔργων τουριστικῆς ἀξιοποιήσεως τοῦ σπηλαίου, μὲ ἐντολὴ τοῦ Νομάρχου Ρεθύμνου.

Ἐπίσης ἐπισκέφθηκε τὸ σπήλαιον ὁ Ὑφηγητῆς Γεωλογίας Παλαιοντολογίας τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν κ. Μ. Δερμιτζάκης, ἀντιπρόεδρος Ε. Σ. Ε., ὁ ὁποῖος διαπίστωσε σπασμένα τμήματα ὀστέων ἐλέφαντα, παραπεταμένα, ἀπὸ ἄγνοιαν, σὰν πέτρες.

Παρατηρήσεις : Κατά την εκτέλεση τών εργασιών διαπιστώσαμε πολλές καταστροφές σέ βάρος τοῦ στολισμοῦ τοῦ σπηλαίου, πού προκλήθηκαν κατά τίς ἀρχαιολογικές ἀνασκαφές (Εἰκ. 1).

Στό σχέδιο κατόψεως, σημειώνουμε σέ δύο σημεία, ὄγκους ἀπό τμή-

Εἰκ. 1. Καταστροφές πού προκλήθηκαν, ἀπό τοὺς ἀνασκαφεῖς τοῦ σπηλαίου Γερανίου, σέ πλῆθος σταλαγμίτες, πού βρίσκονταν μπροστά σέ σειρά ἀπό λευκές κολόνες.

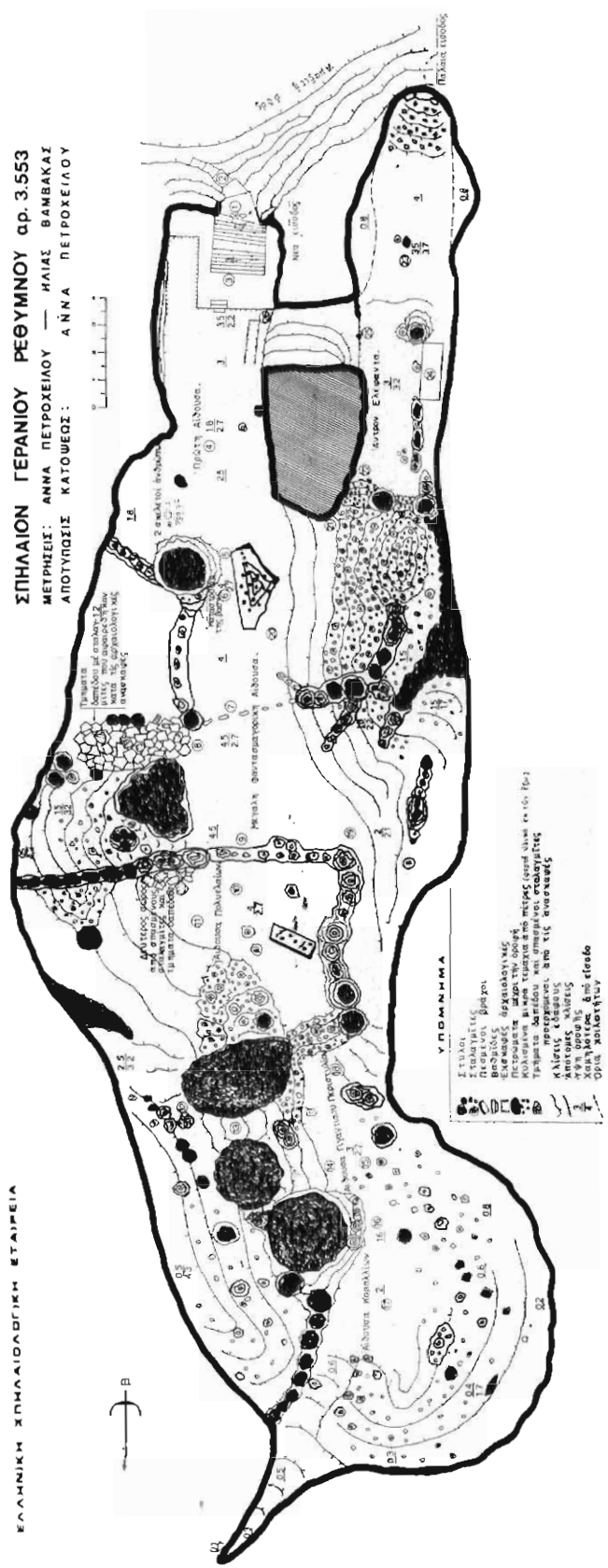
ματα δαπέδου μέ σταλαγμίτες, καθῶς καί τμήματα μεγάλων σταλαγμιτῶν. Ἐπίσης ἡ βάση τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ πρώτης κολόνας τοῦ σπηλαίου εἶναι καταπληγωμένη ἀπό ἀπόσπαση τμημάτων της (Εἰκ. 2).

Τὸ σπήλαιο : Ἡ τεχνητὴ εἴσοδος τοῦ σπηλαίου ἔχει διαστάσεις : $1,5 \times 2$ μ. Ἀκολουθεῖ ἡ πρώτη αἴθουσα μέ διαστάσεις : $10,5 \times 4 - 5,5 \times 4$ μ. (μῆκος - πλάτος - ὕψος) μέ πρόχειρες βαθμίδες στὴν ἀρχὴ γιὰ τὴ κάλυψη τῆς ὑψομετρικῆς διαφορᾶς 3 μ. πού προῆλθε ἀπὸ ἀνασκαφές.

Στὴν ἀρχὴ τῆς ἀριστερά, διανοίγεται μικρὸς θάλαμος πού ὀδηγεῖ στό

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΠΗΛΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΣΠΗΛΑΙΟΝ ΓΕΡΑΝΙΟΥ ΡΕΘΥΜΝΟΥ αρ. 3.553
 ΜΕΤΡΗΣΙΣ: ΑΝΝΑ ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ — ΗΛΙΑΣ ΒΑΜΒΑΚΑΣ
 ΑΠΟΤΥΠΩΣΙΣ ΚΑΤΩΘΩΣ: ΑΝΝΑ ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ

Εἰκ. 2. Κάτωψη τοῦ σπηλαίου Γερανίου Ρεθύμνου.

«Ἄντρο τοῦ ἐλέφαντα» με διαστάσεις: $15 \times 3 - 4 \times 3 - 4$ μ. καὶ ὠραιότατο στολισμό. Ἐδῶ βρίσκεται ἡ φυσικὴ εἴσοδος τοῦ σπηλαίου καὶ τὰ ὀστᾶ τοῦ ἐλέφαντα (Εἰκ. 3).

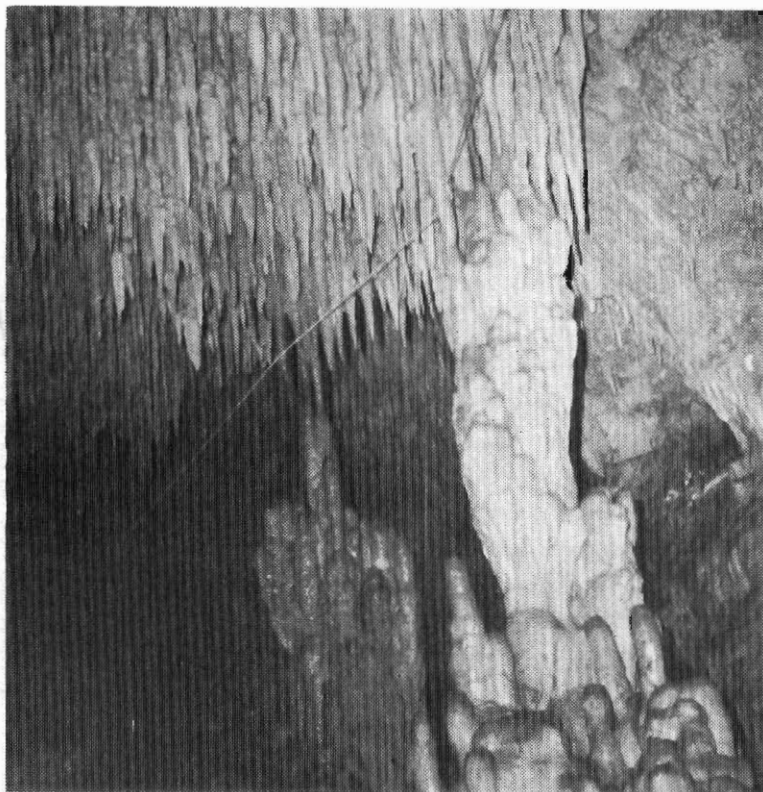
Κατὰ μῆκος τῆς «Πρώτης αἴθουσας», διανοίγονται ἀκόμη τέσσερες αἴ-

Εἰκ. 3. Σπήλαιο Γερανίου Ρεθύμνου. Στὸ θάλαμο αὐτό, «Ἄντρο τοῦ ἐλέφαντα», βρέθηκαν ὀστᾶ ἐλέφαντα.

θουσες. Ἡ «Μεγάλη φαντασμαγορικὴ αἴθουσα» ποὺ ἀκολουθεῖ, ἔχει διαστάσεις: $12 \times 15 \times 4,5$ μ. με ἐξαιρετικὰ πλούσιο καὶ καταπληκτικὸ στολισμό. Ἐδῶ ἔγιναν οἱ μεγαλύτερες ζημιές στὸ σταλαγματικὸ στολισμὸ ἀπὸ τὴν ἀρχειολογικὴ σκαπάνη.

Ἐνα χώρισμα ἀπὸ ὀριζόντια σειρὰ σταλαγματῶν τὴν χωρίζει ἀπὸ τὴν «Αἴθουσα πολυελαίων» με διαστάσεις: $7,5 \times 13 \times 4$ μ. με θαυμάσιους σταλαγμαίτες, ποὺ θυμίζουν πολυελαίους καὶ πλούσιο σταλαγματικὸ στολισμὸ (Εἰκ. 4).

Εικ. 4. Σπήλαιο Γερανίου Ρεθύμνου. 'Ο «Πολυέλιτος», θαυμάσιος συνδιασμός κρυσταλλωμένης «βρόχης» με στύλους και σταλαγμίτες.

Ἀκολουθεῖ ἡ «Αἴθουσα γιγαντιαίου περιστύλιου» με διαστάσεις : $8 \times 10 \times 3$ μ. Τὴν χαρακτηρίζουν τρεῖς γιγαντιαῖες κολόνες. Ἡ πρώτη ἔχει διαστάσεις $3 \times 4,5$ μ. καὶ οἱ δύο ἐπόμενες ἔχουν διάμετρο 3 μ. ἡ κάθε μία.

Ἡ «Αἴθουσα κοραλλίων», ἡ τελευταία, κατὰ μήκος, με διαστάσεις : $8,5 \times 13 \times 2 - 0,2$ μ., εἶναι ἀνηφορική πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ τὸ τέλος της, ὅπου διανοίγεται ἀνηφορικός ὄχετός με μήκος 5 μ. περίπου, καὶ πολὺ χαμηλὴ ὄροφή. Ἡ αἴθουσα πρὸς τὰ δεξιὰ της χωρίζεται στὰ δύο, με ἀνεπτυγμένους κατὰ μήκος, χαμηλοὺς στύλους. Οἱ βράχοι πού βρίσκονται πρὸς τὸ τέλος τῆς αἴθουσας, σὲ ἀνηφορική διάταξη, εἶναι καλυμμένοι με ροόμορφη σταλακτική ὕλη, οἱ δὲ μικροὶ σταλαγμίτες της εἶναι καλυμμένοι με κοράλλια.

Σπηλαιογένεση : Ἡ ἀρχική μορφή τοῦ σπηλαίου πρέπει νὰ ἔχει ὑποστεί ἀλλαγὴ. Κατὰ πᾶσα πιθανότητα, τὸ ὑπάρχον ἀντιπροσωπεύει τμήμα

μεγαλύτερου σπηλαιίου, με αρκετά μεγάλη είσοδο που κατακρημνίστηκε. Η υπόθεση αυτή ενισχύεται από την ανακάλυψη μέσα σ' αυτό όστων ελέφαντα, που όπως είναι φυσικό, ένα ζώο με τέτοιες διαστάσεις δεν θα μπορούσε να διαβιώσει σε τόσο περιορισμένο χώρο, παρά μόνο για να πεθάνει.

Όπως είναι γνωστό, πολλά άγρια ζώα, όταν προαισθανθούν το θάνατό τους, αποσύρονται σε κρυφά μέρη ή κοιλότητες

Αν στον ελέφαντα του σπηλαιίου Γερανίου είχε συμβεί ή δεύτερη περίπτωση, θα πρέπει και ή ανακαλυφθείσα φυσική είσοδος του σπηλαιίου να είχε μεγαλύτερες διαστάσεις από τις σημερινές, οί όποιες με τη πάροδο του χρόνου περιορίστηκαν από κατακρημνήσεις.

Τά νερά που διάνοιξαν τὸ σπήλαιο προέρχονταν από διάφορα σημεία τῆς ὄροφῆς του και από τὸ τέλος του.

Διαπιστώθηκε ὅτι, στὸ σπήλαιο ὑπῆρχε εἰσροή τρεχούμενων νερῶν, ἀπὸ τὸν ὄχετὸ τῆς «Αἰθουσας τῶν κοραλλίων» (τελευταῖο και ψηλότερο σημεῖο τοῦ σπηλαιίου).

Τά νερά αὐτά καταλήγανε και λιμνάζανε ἐποχιακά, στὸ δάπεδο τοῦ σπηλαιίου, δημιουργώντας προοδευτική σὲ πάχος ἐπάλειψη ἀπὸ ἀσβεστολιθικὸ ὑλικὸ και διοχετευόντουσαν πρὸς χαμηλότερα ἐπίπεδα μόνο ἀπὸ τῆ δεξιά πλευρά τοῦ κέντρου τοῦ σπηλαιίου.

Ἡ πυκνὴ σταγονοροή που ἀκολούθησε ἀπὸ τὴν ὄροφή του, στόλισε τὸ σπήλαιο με ἄφθονους σταλακτίτες, σάν κρυσταλλωμένη βροχή, με πολυελαίους, ὄγκοδέστατους στύλους και λόφους ἀπὸ σταλαγμίτες ἢ κατὰ συστάδες.

Διαστάσεις: Τὸ σπήλαιο Γερανίου ἐκτείνεται ἀπὸ Β πρὸς Ν ἔχει μῆκος 55 μ. και μῆκος διαδρόμων 130 μ. Καλύπτει ἑκτασιν 1.200 τ. μ.

Θερμοκρασία · Ὑγρασία: Ἡ θερμοκρασία τοῦ σπηλαιίου κατὰ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1980 ἦταν 16 °C. Ἡ ὕγρασία του 95%.

Τουρισμός: Παρά τὸ περιορισμένο σχετικὰ μέγεθός του, τὸ σπήλαιο Γερανίου χαρακτηρίστηκε σάν παγκοσμίου προβολῆς γιατί παρουσιάζει: παλαιοντολογικὸ, προϊστορικὸ, ἀρχαιολογικὸ και τουριστικὸ ἐνδιαφέρον.

Σ' αὐτὸ βρέθηκαν: ὁστὰ ελέφαντα και ἄλλων ζώων, ἀνθρώπινα ὁστὰ και ἐργαλεῖα ἀπὸ πέτρα, κόκκαλο, ὀψιδιανό, εἰδῶλια, ὄστρακα κλπ. Νεολιθικῆς περιόδου.

Ἐχει θαυμάσιο και πλουσιώτατο λιθωματικὸ στολισμό.

Βρίσκεται σὲ γραφικότερη παραλιακὴ τοποθεσία, για θάλασσινα λουτρά και με ἐστιατόριο, για τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν λουομένων.

Ἀκόμη βρίσκεται σὲ ἀπόσταση 6 χλμ. ἀπὸ τὸ Ρέθυμνο και λίγα μέτρα χαμηλότερα ἀπὸ τῆ Νέα Ἐθνικὴ ὁδὸ Ρεθύμνου — Χανίων, κάτω ἀπὸ τῆ γέφυρα τῆς «Κυανῆς ἀκτῆς».

“Αν αξιοποιηθεί τουριστικά και δεδομένου ότι, συνδέεται με ασφαλτοστρωμένο δρόμο 1 χλμ. θα συμβάλει στην βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων του χωριού Γεράνι, αλλά και γενικότερα στην Έθνική Οικονομία.

R É S U M É

Lors de la percée d'une nouvelle avenue dans la région de la «Côte Bleue» à six km. de Réthimnon en Crète, une grotte fut découverte. Son entrée naturelle avait été obstruée par un éboulis de roches.

D'après les recherches faites, il est certain que cette grotte offre un intérêt paléontologique, préhistorique, archéologique et touristique. En effet, les fouilles ont mis à jour des traces de l'homme préhistorique : ossements, outils, morceaux de poterie, statuettes, etc. de la période néolithique. Furent trouvés également des ossements d'animaux : ossements d'éléphants, crânes de cerfs.

On estime actuellement que cette grotte fut le gîte d'animaux, puis l'habitat d'hommes primitifs et par après un lieu de culte de l'époque minoenne.

La découverte des restes d'un escalier taillé dans la roche et conduisant à l'entrée naturelle de cette grotte ainsi que les riches décorations merveilleuses des six salles qui s'y succèdent tentent de prouver cette assertion.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) ΚΑΚΑΟΥΝΑΚΗ, Ν. (1969).— «Σημαντικό σπήλαιο ἀνεκαλύφθη στην Κρήτη». Έφημ. «Τό Βήμα» (5.4.1969).
- 2) ΛΑΔΙΑ, ΕΥΑ (1979).— «Σπήλαια : Σημαντικό κεφάλαιο για το Νομό μας». «Κρητική Επιθεώρησης» (9.10.1979 και 7.11.1979).
- 3) ΛΑΔΙΑ, ΕΥΑ (1980).— «Θά ζητήσει εὐθύνες ἀπὸ τοὺς ὑπαίτιους τῶν ζημιῶν». «Κρητική Επιθεώρησης».
- 4) Le message d'Athènes (1969). «Une Grotte Minoenne a été découverte à Réthimnon», Ν. 10983 - 11.4.1969.
- 5) ΜΑΚΡΗ, ΧΡ. Ι. (1969).— «Τὸ σπήλαιο Γεράνι Ρεθύμνου Κρήτης Α.Σ.Μ. 3553»: «Δελτίον Ἑλληνικῆς Σπηλαιολογικῆς Ἑταιρείας» (Τόμ. Χ, τ. 3 - 4).
- 6) ΜΑΚΡΗ, ΧΡ. Ι. (1969).— «Ἡ πρόσφατος ἀνακάλυψις τοῦ σπηλαίου Γεράνι Ρεθύμνου Κρήτης». «Κρητική Ἑστία».
- 7) ΜΑΚΡΗ, ΧΡ. Ι. (1969).— «Τὸ Σπήλαιον Γερανίου», «Κρητική Επιθεώρησης» (18.3.1969).
- 8) ΜΑΚΡΗ, ΧΡ. Ι. (1969).— «Σπήλαιον Γεράνι». «Περιογητική» ἀρ. 121.
- 9) ΠΑΝΤΙΝΑΚΗ, Μ. (1980).— «Ἀμπαρωμένο - ἐγκαταλελειμμένο τὸ σπήλαιο Γερανίου». «Ρεθυμνιώτικα Νέα» (22.4.1980).
- 10) ΠΑΝΤΙΝΑΚΗ, Μ. (1980).— «Ἀξιόλογο ἀπὸ κάθε πλευρὰ τὸ σπήλαιο [Γερανίου]». «Ρεθυμνιώτικα Νέα» (30.8.1980).
- 11) ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ, ΑΝ. Ι. (1981).— «La grotte de Geraniou à Réthimnon - Crète». Ἀνακοίνωση στὸ 8ο Διεθνὲς Σπηλαιολογικὸ Συνέδριο, στὸ Βοιωτικὸν Ἰνστιτούτον Ἡ.Π.Α.
- 12) ΠΛΑΤΑΚΗ ΕΛΕΥΘ. (1969).— «Ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ τουριστικὴ σημασία τοῦ σπηλαίου Γεράνι Ρεθύμνου Κρήτης». Κρητικὴ Ἑπιθεώρησης (8.5.1969).
- 13) ΤΖΕΔΑΚΗ, Ι. (1970).— «Οἱ ἀνασκαφὲς τοῦ σπηλαίου Γεράνι Κρήτης». «Χρονικά Ἀρχαιολογικὸ Δελτίο» (Τ. 25, σ. 474 - 475).